

Katarzyna Jadach

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

kjuam@amu.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4875-6558>

Wzorzec należytej staranności w zawodzie nauczyciela

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2022.026>

Wzorzec należytej staranności – obiektywny, zewnętrzny i abstrakcyjnie ujęty – jest kategorią charakterystyczną dla prawa cywilnego, które tradycyjnie tego typu miernikami się posługuje¹. Stanowi on istniejący w powszechnej percepcji wzorzec postępowania stworzony w celu poprawnego wykonywania zobowiązań. Jednocześnie zabezpiecza interesy zobowiązanych przez odniesienie treści staranności do danego rodzaju stosunków. Niezadowolające w porównaniu z wzorcowym zachowanie się dłużnika sprowadza na niestaranego dłużnika odpowiedzialność odszkodowawczą².

Przywołany wzorzec znajduje zastosowanie w stosunkach regulowanych przez przepisy prawa oświatowego. Wynika to z podstawowego znaczenia, jakie przypisuje mu się w związku z ustalaniem winy dłużnika w postaci niedbalstwa. Służy on rozpoznaniu, czy nauczyciel właściwie – należycie, sumiennie, starannie, zgodnie z oczekiwaniami – opiekował się powierzonymi jego pieczy dziećmi/uczniami. Przy jego pomocy konstruowany jest standard opieki,

---

¹ M. Safjan, w: *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, Legalis, art. 355, Nb 4.

² Z. Banaszczyk, P. Granecki, *O istocie należytej staranności*, „Palestra” 2002, nr 7–8, s. 19.

jaki w konkretnych okolicznościach edukacyjnych powinien zostać dochowany. Towarzyszy on prawnej ocenie jakości wykonywania przez nauczyciela pracy opiekuńczej.

W niniejszym artykule przeprowadzono analizę kategorii prawnej należytej staranności, wskazano kryteria służące ustaleniu stopnia jej dochowania oraz zaprezentowano sposób jej wykorzystania w procesie dokonywania oceny pracy opiekuńczej nauczycieli.

1. Podstawa prawna wzorca należytej staranności i jego kryteria

Podstawę prawną omawianego wzorca stanowi art. 355 § 1 k.c.³, który definiuje pojęcie należytej staranności oraz ustanawia obowiązki dokładania tej staranności. Przepis ten wyraża jedyną występującą w polskim prawie cywilnym miarę staranności⁴, co zostało uznane w doktrynie za największe osiągnięcie Kodeksu cywilnego w omawianej kwestii i najistotniejszy postęp w porównaniu z okresem minionym⁵. Mowa jest w nim o dłużniku, który wykonując zobowiązanie, ma działać z należyłą starannością. Należyta staranność oznacza więc wzorzec postępowania i uzupełnia zawartą w ustawie, czynności prawnej, zasadach współżycia społecznego i zwyczajach charakterystykę powinnego zachowania dłużnika⁶. Oznacza to, że ma on nie tylko spełnić świadczenie (zrealizować nakazane mu stany rzeczy czy zachowanie), ale także w całym toku postępowania zmierzającym do spełnienia świadczenia ma działać zgodnie z obiektywnym wzorcem postępowania. Wzorzec ten od-

---

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.

⁴ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis, art. 355, Nb 1–2; G. Koziel, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020, Legalis, art. 355, Nb 1.

⁵ Chodzi zwłaszcza o regulujący wcześniej tę kwestię art. 240 Kodeksu zobowiązań z dnia 27 października 1933 r. (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.). Zob. M. Sośniak, *Należyta staranność*, Katowice 1980, s. 168.

⁶ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, art. 355, Nb 2.

nosi się więc nie tyle do wyniku, ile raczej do sposobu działania dłużnika⁷.

Badania spełnienia oraz niespełnienia wymogów należytej staranności dokonuje sąd cywilny w przypadku stwierdzenia, że świadczenie nie zostało spełnione lub zostało spełnione nie-należycie (a zatem na etapie rozstrzygania o odpowiedzialności odszkodowawczej)⁸. Ustalenie dołożenia należytej staranności następuje przez porównanie zachowania ocenianej osoby ze wzorem prawidłowego zachowania w podobnych warunkach. Stwierdzenie, że zachowanie dłużnika odbiegało od hipotetycznego modelu, prowadzi do konkluzji, że dopuścił się on niedbalstwa, czyli nie dołożył należytej staranności⁹.

Wzorzec należytej staranności – ze względu na usytuowanie przepisu (część ogólna prawa zobowiązań) – znajduje zastosowanie w obszarze wszystkich zobowiązań, tzn. powstałych *ex contractu* oraz *ex delicto*. W Kodeksie cywilnym funkcjonuje więc jednolity miernik staranności, właściwy całemu obszarowi odpowiedzialności opartej na winie. Dla jego zrozumienia kluczowe znaczenie ma ustalenie zakresu znaczeniowego pojęcia staranności, jaką powinien wykazywać dłużnik w toku postępowania mającego prowadzić do spełnienia świadczenia. Określenie „staranny” należy traktować jako synonim pojęć: ostrożny, zapobiegliwy, przewidujący, rozważny, uważny, rozsądny. Jest to pewne minimum, którego może oczekiwać wierzyciel i które zapewnia dłużnikowi brak odpowiedzialności, gdyby zobowiązania nie udało się wykonać¹⁰. Warto również podkreślić, że występującego w przepisie zwrotu „staranność ogólnie wymagana” nie można utożsamiać ze sformułowaniami typu: staranność „wymagana w obrocie”, „przeciętna”, „zwykła”, choć są one w różnych punktach zbliżone. W wielu sytuacjach zasadne jest domaganie się porzucenia przeciętności z uwagi chociażby na

---

⁷ Ibidem.

⁸ Por. wyrok SN z dnia 19 grudnia 2002 r., II CKN 1067/00, Legalis nr 56938.

⁹ G. Kozieł, op.cit., art. 355, Nb 11.

¹⁰ A. Olejniczak, w: *Kodeks cywilny*, t. 3: *Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, s. 55.

treść zobowiązania. Doktryna jako przykład wskazuje przypadki powierzenia wykonania zobowiązania osobie posiadającej wysokie kwalifikacje, wybitnej w swojej specjalności, czy też uzgodnienia specjalnego wynagrodzenia bądź uwzględnienia szczególnych trudności bądź wysokiego ryzyka, jakie realizacja zobowiązania oznacza dla wykonawcy. Ponadto „ogólnie wymagana” to kryterium oparte na sądzie powszechnym, który może liczyć na przyjęcie i uznanie nie tylko przez jednostki. Oznacza to, że niekiedy wystarczy ograniczyć się do przeciętności, czy nawet do minimum staranności, jednak w przypadku niektórych stosunków powszechna opinia będzie wymagała od określonych osób czy też całych grup społecznych wysiłku nieprzeciętnego, przekraczającego zwykłą miarę (a więc staranności wysokiej, czy wręcz maksymalnej)¹¹.

Posługiwanie się wzorcem należytej staranności wymaga uwzględnienia kilku niżej wskazanych prawidłowości. Można z nich wyinterpretować przywoływane w doktrynie prawniczej kryteria (mierniki) staranności. O niektórych była już w tekście mowa. Ich funkcja sprowadza się do rozpoznania stopnia realizacji przez dłużnika ustawowego modelu wykonania zobowiązania.

1. Dłużnik zobowiązany jest do zachowania staranności wymaganej ogólnie – czyli mającej swoje odzwierciedlenie w obiegowej opinii o należyтым postępowaniu w danej sytuacji (na co liczy/czego spodziewa się otoczenie dłużnika). Przy konstruowaniu tego wzorca nie bierze się więc pod uwagę np. faktycznych sposobów postępowania, oczekiwań poszczególnych jednostek (w tym wierzyciela), indywidualnych cech dłużnika, jego warunków i właściwości osobistych¹². Równocześnie nie sposób pominąć istniejącego wewnątrz określonej kategorii podmiotów zróżnicowania wiedzy, umiejętności i doświadczenia. Przy dokonywanej ocenie stopnia staranności wymienione kategorie mogą być brane pod uwagę wyłącznie wówczas, gdy konkretny dłużnik dysponuje tymi cechami

---

¹¹ M. Sośniak, op.cit., s. 171; P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, art. 355, Nb 9.

¹² P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, art. 355, Nb 8.

w stopniu większym niż przeciętny i fakt ten znany jest wierzycielowi w chwili zawierania umowy¹³.

2. Kryteria służące do pomiaru należytej staranności są zobiektywizowane, ale odnoszą się do określonej kategorii stosunków zobowiązaniowych (mówi się więc o staranności sprzedawcy, przewoźnika, pośrednika itd.). Nakaz należytej staranności nie istnieje jako taki, ale powinien być rozpatrywany na tle określonych powinności¹⁴. Pojęcie należytej staranności jest więc zawsze konfrontowane z konkretnymi okolicznościami danej sytuacji i z zachowaniem konkretnego dłużnika, co może prowadzić do obniżenia lub podwyższenia poziomu oczekiwań, istotnego dla obiektywnego określenia wymaganej należytej staranności. W konsekwencji należy więc mówić o względnej relatywizacji stosowanych mierników obiektywnych¹⁵.

3. Kryteria są „kategorią dynamiczną i ewoluują wraz ze zmianami cywilizacyjnymi oraz rosnącymi oczekiwaniami uczestników obrotu. Stopień wymagań w odniesieniu do staranności jest podporządkowany w wielu dziedzinach kryteriom wynikającym z rozwoju nowoczesnej technologii, coraz powszechniejszej dostępności środków komunikacji i informacji czy znacząco zwiększającym się wymaganiom współczesnej klienteli na nowoczesnym, konkurencyjnym rynku. [...] Oznacza to, że te same miary staranności, które jeszcze niedawno odpowiadały w pełni przyjętym powszechnie wymaganiom, są dzisiaj pozbawione aktualności i stały się anachroniczne”¹⁶.

W literaturze podejmowane są próby systematyzacji kryteriów (mierników) należytej staranności poprzez wyodrębnienie poszczególnych ich grup. Przykładowo można wskazać na klasyfikację według: miernika stosunku prawnego, a więc danego modelu obligacyjnego (oznacza to różnicowanie wymagań w zależności od

---

¹³ Ibidem, Nb 9; Z. Banaszczyk, P. Granecki, op.cit., s. 21.

¹⁴ W. Borysiak, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021, Legalis, art. 355, Nb 12.

¹⁵ M. Safjan, op.cit., art. 355, Nb 2; A. Olejniczak, op.cit., s. 58; wyrok SN z dnia 23 października 2003 r., V CK 311/02, Lex nr 82272. Zob. też: wyrok SN z dnia 08 lipca 1998 r., III CKN 574/97, Legalis nr 304212.

¹⁶ M. Safjan, op.cit., art. 355, Nb 4.

rodzaju zobowiązania); miernika staranności ogólnie wymaganej (co wiąże się z praktyką obrotu); miernika(ów) indywidualizującego(ych) miarę staranności przez dany stosunek prawny (z czego wynika konieczność brania pod uwagę przedmiotu, jak i podmiotu zobowiązania)¹⁷. Istotne treści odnoszące się do mierników indywidualizujących wzorzec staranności w obszarze stosunków gospodarczych zawiera § 2 art. 355. Jest on traktowany jako jedyny w Kodeksie cywilnym przypadek wyłomu od zasady jednolitości wzorca w kierunku jego podwyższenia¹⁸. Przepis zawiera nakaz odnoszenia określenia należytej staranności w przypadku przedsiębiorcy do zawodowego charakteru tej działalności, co oznacza m.in. że jest ona prowadzona stale, oparta na szczególnej wiedzy i umiejętnościach, a także znajomości obowiązującego prawa i następstw z niego wynikających dla tej działalności¹⁹.

2. Wzorzec staranności zawodowej

Ten sam mechanizm (czyli zastosowanie miernika indywidualizującego miarę staranności przez dany stosunek prawny) jest stosowany przy ocenie postępowania innych, niż przedsiębiorcy, kategorii podmiotów, w tym przedstawicieli poszczególnych grup zawodowych (lekarzy, menedżerów, kierowców, nauczycieli). W takich przypadkach przydatne jest posługiwanie się socjologicznym pojęciem roli społecznej, rozumianej jako zbiór norm i wartości związanych z określoną pozycją społeczną (statusem), przypisanych do tej pozycji i wymaganych od każdego, kto ją zajmuje, bez względu na jego osobiste cechy (takie jak np. stopień jego pracowitości, zapobiegliwości, posiadane zdolności czy predyspozycje)²⁰.

---

¹⁷ Z. Banaszczyk, P. Granecki, op.cit., s. 20–21.

¹⁸ M. Sośniak, op.cit., s. 168.

¹⁹ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, art. 355, Nb 8; Z. Banaszczyk, P. Granecki, op.cit., s. 21; M. Safjan, op.cit., art. 355, Nb 15. Por. też: wyrok SN z dnia 17 sierpnia 1993 r., III CRN 77/93, Legalis nr 109871.

²⁰ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, art. 355, Nb 9; A. Olejniczak, op.cit., s. 56.

Wyodrębnienie miernika indywidualizującego należytą staranność zgodnie z kryterium przynależności do grupy zawodowej daje podstawę do zastosowania kategorii pojęciowej „staranność zawodowa” opisanej już w literaturze²¹. Jest ona traktowana jako inny rodzaj staranności, wymagany przy podejmowaniu czynności fachowych. Gwarancją należytego wykonania zobowiązań przez fachowca (profesjonalistę) nie jest więc zaostrzenie wymogu staranności, lecz jej oparcie na innych podstawach. „Zamiast mnożyć stopnie odpowiedzialności zawodowej, zaostrzać czy obniżać skalę niedbalstwa zawodowego itd., porównywać je z niedbalstwem laika – lepiej dyferencjować modele zachowania, które w danej sytuacji uznamy za «należyte»”²².

Przy rekonstrukcji wzorców zawodowej staranności uwzględnienia wymagają następujące okoliczności: sposób wyróżniania staranności fachowców, treść i podstawy stawianych im wymagań²³. Niekiedy dodatkowo podkreślany jest poziom tych wymagań (np. wyższy niż ogólnie przyjęty w stosunkach danego rodzaju, co może uzasadniać przedmiot świadczenia bądź właściwości podmiotu będącego odbiorcą świadczeń).

Pierwsza ze wskazanych wyżej okoliczności, czyli sposób wyróżniania staranności fachowców, wiąże się z ustaleniem przynależności sprawcy do kręgu społecznego, m.in. do grupy zawodowej. Grupy społeczne nie funkcjonują w społecznej izolacji – zakresy przynależności do nich mogą się pokrywać bądź przecinać, w związku z czym kryteria wyboru grupy w danym wypadku właściwej, a zarazem staranności związanej z wybraną przynależnością grupową, mogą być różne. W celu ich oznaczenia należałoby wysunąć na czoło okoliczności powstania szkody. Nakładanie się obowiązków grupowych występuje również w grupach tworzonych np. według wieku, płci, wykształcenia i stażu zawodowego, stopnia zawodowego, specjalizacji czy rodzaju zakładu pracy (charakteru placówki), w którym świadczona jest praca. Wówczas cechy tych

---

²¹ M. Sośniak, op.cit., s. 190.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, s. 186.

grup należy traktować jako wtórne, czyli swoiste przypadki wpływające na podwyższenie lub obniżenie wymagań w grupach uznanych w danej sytuacji za zasadnicze²⁴.

Rekonstrukcja wzorca zawodowej staranności wymaga również dokonania ustaleń w zakresie podstaw i treści stawianych wymagań. Fachowców obowiązują przede wszystkim przepisy prawa i zasady współżycia społecznego. Doniosłą rolę w konkretyzacji ich obowiązków odgrywają przepisy szczegółowe (regulaminy, okólniki, przepisy stanowiące pragmatykę zawodową itd.). W dalszej kolejności są to reguły zawodowe (np. zasady deontologii). Reguły te stawiają niejednokrotnie wyższe w porównaniu z przepisami wymagania staranności. Istnieją też bardziej od nich ogólne wskazania, wynikające z istoty wykonywanej funkcji bądź z etyki związanej z danym zawodem, oraz zwyczaje.

Odnosząc się do treści, należy ustalić wymagany od przedstawicieli danej profesji poziom wykształcenia, na co składa się nie tylko wiedza wyniesiona ze studiów, lecz także orientacja w aktualnych postępkach nauki i techniki w danej dziedzinie. Równie istotne są kwalifikacje praktyczne (biegłość, znajomość sposobów i technik rozwiązywania zadań zawodowych) uzyskane dzięki doświadczeniu. Ta kombinacja doświadczenia zawodowego i życiowego oznaczana jest zazwyczaj według wieku i stażu pracy²⁵.

Dyferencjacja modelu staranności na podstawie przynależności zawodowej jest uzasadniona m.in. w sytuacji dokonywania oceny jakości pracy nauczycieli jako grupy zawodowej, na której z mocy prawa spoczywa obowiązek sprawowania profesjonalnej opieki nad uczniami. W drugiej części artykułu przedmiotem rozpoznania będzie więc wzorzec staranności, jaki można zrekonstruować w stosunkach regulowanych przepisami prawa oświatowego.

---

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 188.

3. Staranność zawodowa nauczycieli w sprawowaniu opieki nad uczniem

3.1. Uwagi wstępne

W przypadku profesji nauczycielskiej wzorzec należytej staranności znajduje zastosowanie w sytuacji dokonywania oceny sposobu, w jaki nauczyciel realizuje zadania opiekuńcze nałożone na niego w przepisach oświatowych (art. 6 Karty nauczyciela²⁶, art. 5 ustawy Prawo oświatowe²⁷ i przepisy wykonawcze do ustawy oświatowej). Literalna i historyczna ich wykładnia pozwala na wyciągnięcie wniosku, że akty oświatowe konsekwentnie nakładają na nauczycieli obowiązek dbałości o bezpieczeństwo uczniów powierzonych ich opiece.

Owa konsekwencja ustawodawcy stanowi wskazówkę do interpretowania typu relacji łączącej nauczyciela z uczniem jako szczególnego miernika staranności nauczycielskiej. Jest to więc oparta na zaufaniu wyrażonym zarówno przez państwo, jak i przede wszystkim przez samych rodziców ucznia, którzy powierzają przedstawicielom placówki oświatowej pieczę nad dzieckiem. Miernikiem dla konstrukcji wzorca staje się również przedmiot świadczenia oraz jego wartość, czyli zdrowie i życie, a także prawidłowy rozwój dzieci. Pociąga to za sobą oczekiwanie wzmożonej dbałości o podstawowe, szczególnie chronione w konstytucyjnym porządku RP dobra prawne²⁸ (art. 72 Konstytucji RP²⁹).

W dalszych rozważaniach została zaproponowana interpretacja wzorca należytej staranności z uwzględnieniem aspektów rodzinno-administracyjnoprawnych, materialnych i procesowych podstaw

---

²⁶ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela, tekst jednolity: Dz.U. z 2021 r. poz. 1762 ze zm.

²⁷ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, tekst jednolity: Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.

²⁸ A. Olejniczak, op.cit., s. 56; J.M. Michalak, *Profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, w: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, red. J.M. Michalak, Łódź 2010, s. 100. Zob. też: wyrok SN z dnia 24 listopada 1976 r., IV CR 442/76, Lex nr 7880.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

rozstrzygnięcia o odpowiedzialności w związku z niewłaściwie sprawowaną opieką oraz kategorii winy jako przesłanki odpowiedzialności prawnej.

3.2. Rodzinno- i administracyjnoprawne konteksty wzorca

Zadania opiekuńcze pracowników oświaty powinny być interpretowane w dwojakiego rodzaju kontekście: rodzinnoprawnym, czyli z odniesieniem stosunku nauczyciel (placówka oświatowa) – dziecko do statusu prawnego osoby małoletniej, który determinuje uwzględnienie w relacji opieki trzeciego podmiotu, mianowicie rodziców (opiekunów prawnych) dziecka; oraz administracyjnoprawnym, a więc z uwzględnieniem instytucji władztwa zakładowego i będącego jego odmianą władztwa pedagogicznego.

Mając na uwadze status rodzinnoprawny osoby małoletniej, obiektywny wzorzec należytej staranności należy interpretować przez pryzmat: 1) pierwszoplanowej roli rodziców jako osób odpowiedzialnych za dziecko; 2) wymogu współdziałania środowiska rodzinnego i szkolnego. Wymóg współdziałania dotyczy przede wszystkim stanu wiedzy sprawującego pieczę nad uczniem nauczyciela na temat jego zdrowia, możliwości psychofizycznych oraz kondycji. Z kolei rola rodziców jako głównych opiekunów wiąże się ze sposobem funkcjonowania dziecka przebywającego na terenie szkoły z uwagi na takie bądź inne decyzje rodziców (np. w zakresie objęcia dziecka opieką świetlicową, odbioru dziecka przez starsze rodzeństwo czy też jego uczestnictwa np. w zajęciach sportowych, do których nie ma ono predyspozycji). W toku sprawowania opieki nad uczniem nauczyciele muszą więc pamiętać o tym, że prymat rodziców rozciąga się również na ten obszar pracy szkoły, co nie przeczy obowiązkowi zachowania standardów, jakie wyznaczają przepisy porządkowe i inne administracyjne reguły, obowiązujące przecież w równym stopniu uczniów, jako użytkowników zakładu, i ich przedstawicieli.

Z kolei wspomniany wyżej kontekst administracyjnoprawny dotyczy administracyjnych stosunków zewnętrznych łączących szkołę

z określoną osobą prawną lub fizyczną (użytkownikiem zakładu), składających się na władztwo pedagogiczne. Obejmuje ono cały zakres autorytarnej i prawnie wiążącej działalności organów oraz pracowników zakładu rozwijanej wobec uczniów i wychowanków, wynikającej z istoty procesów wychowania i nauczania oraz motywowanej tymi procesami³⁰. Konstytutywną cechą władztwa pedagogicznego jest asymetryczność stosunku prawnego, wyrażająca się w obowiązku ucznia wykonywania wychowawczych i dydaktycznych poleceń nauczyciela i skutkująca jego podporządkowaniem.

Dla omawianego standardu należytej staranności dysponowanie przez personel placówki oświatowej władztwem pedagogicznym ma znaczenie w momencie precyzowania granic sfery zachowań dopuszczalnych i pożądanych z punktu widzenia gwarancji bezpieczeństwa. W jej obrębie znajdują się środki dyscyplinowania i egzekwowania posłuszeństwa w celu podporządkowania użytkownika formalnym zasadom obowiązującym na terenie placówki. Nauczyciel, w ramach zawodowych kompetencji, powinien posiadać wiedzę na temat organizacyjnego ładu i norm zakładowych (w tym reguł bezpieczeństwa) oraz katalogu dopuszczalnych środków reagowania na niesubordynację. Ponadto formułowane są wobec niego jako podmiotu ucieleśniającego autorytet władzy publicznej oczekiwania stanowczego reagowania na wszelkie przejawy ignorowania czy też łamania reguł gwarantujących instytucjonalny porządek. W tym aspekcie należy również postrzegać podmiotowe uwarunkowania indywidualizujące stopień i intensywność sprawowanego nadzoru – w niektórych bowiem przypadkach (np. przemocowych zachowań ucznia) należyta staranność będzie wymagała uruchomienia przez nauczyciela bardziej stanowczych działań, których w sytuacji narastających problemów wychowawczych nie może zaniechać.

---

³⁰ J. Homplewicz, *Polskie prawo szkolne. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984, s. 93.

3.3. Podstawy prawne rozstrzygnięcia o zachowaniu standardu w opiece nad uczniem

Ustalenia w obszarze odpowiedzialności za jakość sprawowanej przez nauczyciela opieki nad uczniem dokonywane są na gruncie przepisów prawa cywilnego oraz prawa administracyjnego ustrojowego.

Pierwsza ścieżka wynika z ulokowania wzorca w materialnym prawie cywilnym i dotyczy przypadków ponoszenia przez sprawców szkody odpowiedzialności na gruncie ogólnych przepisów regulujących odpowiedzialność *ex delicto* (art. 415 i n. k.c.) oraz przepisów szczególnych odnoszących się do odpowiedzialności za cudzy czyn (w sprawach dotyczących sprawowania nad uczniem niewłaściwej opieki jest to art. 427 bądź art. 430 k.c.). Druga ścieżka jest przykładem konstrukcji prawnej formułowanej przez pragmatyki zawodowe poszczególnych zawodów, służb i formacji w celu gwarantowania utrzymania zawodowych, w tym etycznych, standardów wśród przedstawicieli danej grupy. W przypadku nauczycieli problematyka ta jest regulowana w Karcie nauczyciela (art. 75 i n.).

3.3.1. Standard należytej staranności na gruncie prawa cywilnego

W sprawach cywilnych pojęcie kluczowe dla ustalenia odpowiedzialności związanej z niewłaściwie sprawowaną opieką nad dzieckiem/ucznikiem zawiera art. 427 k.c. Stanowi ono źródło inspiracji dla formalnoprawnej interpretacji standardów sprawowania opieki w warunkach zarówno domowych, jak i instytucjonalnych (np. w środowisku szkolnym). Przepis ten przewiduje odpowiedzialność opartą na tzw. winie w nadzorze (*culpa in custodiendo*). Chodzi tu o zarzut nienależytego sprawowania nadzoru nad osobą, która dopuściła się czynu bezprawnego, a której z powodu wieku, stanu psychicznego bądź fizycznego winy przypisać nie można. Analizowana konstrukcja dotyczy odpowiedzialności za cudze czyny (czyny osoby, nad którą rozciąga się obowiązek nadzoru), równocześnie jednak opiera się na zasadzie winy osoby odpowiedzialnej (zobowiązanej do nadzoru) za czyn własny, polegający na nienależytym

sprawowaniu nadzoru³¹. Pojęcie nadzoru nie jest w tym przepisie (ani w żadnym innym przepisie Kodeksu cywilnego czy też Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego) definiowane, dlatego należy odwołać się do potocznego rozumienia znaczenia tego słowa. Oznacza ono „kontrolowanie lub pilnowanie kogoś lub czegoś”³². Nadzór obejmuje więc działania kontrolne sprawowane bezpośrednio nad osobą nadzorowaną.

Zakresy pojęć „nadzór” i „opieka” w pewnym stopniu nachodzą na siebie, co oznacza, że można wyodrębnić wspólne pole semantyczne dla tych terminów. Termin „opieka” nie oznacza znanej prawu opiekuńczemu instytucji opieki prawnej ustanawianej przez sąd opiekuńczy w interesie ściśle określonego kręgu podmiotów (osób małoletnich oraz osób ubezwłasnowolnionych całkowicie). Opieka, która ma swoje normatywne podstawy w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, obejmuje szereg czynności zarówno prawnych, jak i faktycznych i jest instytucją sformalizowaną. Świadczą o tym m.in. takie jej cechy jak: wyłączna kompetencja sądu do jej uruchomienia, czy też ustawiczna sądowa kontrola działań opiekuna pod względem spełnienia kryterium ich zgodności z dobrem podopiecznego.

W przypadku opieki jako nauczycielskiego obowiązku mieszczącego się w profilu zadań realizowanych przez placówkę oświatową pojęcie to należy interpretować na gruncie pedagogiki oraz przepisów prawa oświatowego³³. Pedagogiczna formuła tego obszaru

³¹ M. Safjan, op.cit., art. 355, Nb 2.

³² *Słownik języka polskiego PWN*, nadzór – definicja, synonimy, przykłady użycia, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/nadz%C3%B3r.html> (dostęp: 10.04.2022 r.).

³³ Obowiązki pedagogiczne, w tym te z zakresu sprawowania opieki nad dziećmi/uczniami, są ujmowane w nauczycielskiej pragmatyce zawodowej jako generalne zobowiązanie do rzetelnego realizowania podstawowych funkcji szkoły. Jak podkreśla się w literaturze, charakterystyczna jest w tym obszarze duża ramowość określeń prawnych. Ramowość tę wypełniają szczegółowe przepisy o funkcjonowaniu szkół. Zob. J. Homplewicz, *Kierunki rozwoju prawa szkolnego w Polsce*, w: *Prawo. Administracja. Gospodarka*, red. J. Łętowski, J.P. Pruszyński, Wrocław 1983, s. 139–140. Należy równocześnie odnotować, że odmiennie problematykę pracy opiekuńczej definiują badacze reprezentujący poszczególne działy pedagogiki. Przykładowo na gruncie pedagogiki opiekuńczej opiece towarzyszą takie aktywności jak profilaktyka, kompensacja

nauczycielskich powinności ma szeroki wymiar, wzbogacony o akcenty wychowawczo-profilaktyczne. Z kolei z całego szeregu regulacji prawa oświatowego poświęconych problematyce (nie tylko ustawy oświatowej i wybranych przepisów wykonawczych, ale również aktów prawa wewnątrzszkolnego, jak regulaminy porządkowe, zarządzenia dyrektora czy procedury) wynika koncentracja na działaniach ukierunkowanych na ochronę ucznia przed zagrożeniami i zapewnienie mu bezpieczeństwa w wymiarze fizycznym i psychicznym. Szczególnym tego przejawem jest bardzo obszerny katalog regulacji składających się na tzw. bhp w oświacie. Jednym z jego kluczowych elementów jest problematyka obowiązków dyrektora jako pracodawcy i podmiotu sprawującego opiekę nad uczniami w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz nauki, a także katalog obowiązków nauczycieli. Zakres znaczeniowy pojęcia opieki zbliża się tu więc do zakresu pojęcia nadzoru w rozumieniu art. 427 k.c.³⁴

W przypadku nadzoru sprawowanego w warunkach placówki oświatowej przepisy prawa cywilnego wprowadzają modyfikacje dotyczące podmiotów ponoszących odpowiedzialność odszkodowawczą. Jakkolwiek bowiem bezpośrednimi wykonawcami działań składających się na nadzorowanie dzieci są nauczyciele, to na gruncie art. 417 k.c. oraz art. 77 Konstytucji RP za jakość nadzoru odpowiada *de facto* organ prowadzący placówkę oświatową³⁵.

---

cja czy adaptacja społeczna, samo zaś pojęcie opieki jest definiowane jako całokształt warunków i całokształt czynności, mających na celu optymalizację tych warunków dla zapewnienia wszechstronnego rozwoju i wielostronnego przygotowania do życia dzieci i młodzieży. Zob. M. Jakubowski, *Podstawowe pojęcia, główne zadania i zasady pedagogiki opiekuńczej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1980, nr 9; P. Kowolik, *Swoistość i specyfika pedagogiki opiekuńczej*, „Nauczyciel i Szkoła” 2013, nr 3–4 (20–21), s. 17.

³⁴ Należy podkreślić, że nie ma tu relacji wymienności, która pozwalałaby na gruncie różnych dyscyplin traktować pojęcia opieki i nadzoru jako synonimy. W zasadzie zadania opiekuńcze rozpatrywane z perspektywy pedagogiki i jej poszczególnych subdyscyplin (pedagogika wczesnoszkolna, szkolna) mają zakres znacznie szerszy, obejmujący oddziaływania profilaktyczne i te będące na styku opieki i wychowania.

³⁵ Zdaniem P. Machnikowskiego i A. Śmiei art. 427 k.c. w rzeczywistości stanowi podstawę odpowiedzialności osób fizycznych niezależnie od tego, czy są one zobowiązane do nadzoru przez przepisy k.r.o., postanowienia umowy,

Taka konstrukcja – lokująca zagadnienie starannego nadzoru w instytucjonalnym kontekście organizacji i funkcjonowania szkoły – wynika również z regulacji prawa oświatowego (art. 10 ust. 1 pkt 1 ustawy Prawo oświatowe). Od tego właśnie podmiotu (organu prowadzącego) może być skutecznie dochodzone na drodze cywilnej zrealizowanie obowiązków w tym zakresie, co nie przeczy innym regulacjom ustawy oświatowej (art. 68 ust. 1 pkt 6 i 7), z których wynika tożsamy obowiązek spoczywający na dyrektorze jako podmiocie zarządzającym placówką. Obowiązki te są bowiem ze sobą skorelowane³⁶.

Ich interpretacja w realiach konkretnych stanów faktycznych dokonywana przez sądy cywilne od momentu skodyfikowania cywilnego prawa materialnego w obecnym jego kształcie składa się na odrębny nurt orzecznicy poświęcony problematyce odpowiedzialności odszkodowawczej organów władzy publicznej za nauczycieli i wychowawców³⁷. Wypracowany w ciągu tych lat dorobek judykatury (zwłaszcza odnoszący się do ustalania przesłanek odpo-

---

czy też przepisy prawa administracyjnego. Z tej ostatniej kategorii osób należy jednak wyłączyć pracowników, o ile sprawowanie nadzoru należy do ich obowiązków pracowniczych. W takim bowiem przypadku są oni, z mocy art. 120 Kodeksu pracy, zwolnieni z obowiązku naprawienia szkody, w stosunku zaś do osób trzecich wyłączną odpowiedzialność ponosi ich pracodawca. Ponieważ osobami, które potencjalnie nie dopełniają obowiązku nadzoru nad małoletnim pozostającym pod pieczęą jakiejś jednostki organizacyjnej (szkoły, przedszkola, domu dziecka, szpitala), są najczęściej właśnie pracownicy tej jednostki, art. 427 k.c. nie znajdzie do nich zastosowania. Wówczas podstawa prawna pociągania do odpowiedzialności zależy, zdaniem autorów, od faktu pozostawania (art. 430 k.c.) bądź nie (art. 429 k.c.) w stosunku podległości. W przypadku nauczycieli będących pracownikami zatrudnionymi w placówce publicznej podstawą ustalania odpowiedzialności będzie więc art. 430 k.c. Zob. P. Machnikowski, S. Śmieja, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014, Legalis, art. 427, Nb 57.

³⁶ M. Pilich, A. Olszewski, w: *Prawo oświatowe. Komentarz*, wyd. 2, red. M. Pilich, A. Olszewski, Warszawa 2020, Lex, art. 57, Nb 3. Zob. też: wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 lutego 2019 r., VII SA/Wa 1709/18, Legalis nr 1884142.

³⁷ R. Szczepaniak, *Odpowiedzialność odszkodowawcza gminy*, Warszawa 2018, s. 492.

wiedzialności na gruncie art. 427 k.c.), ale i doktryny³⁸ – pomimo zmienionych realiów ustrojowo-prawnych i społecznych – zachował w znacznej mierze aktualność i może być pomocny przy konstruowaniu wzorca należytej staranności. Pozwala on na stwierdzenie, że z odpowiedzialnością nauczycieli i wychowawców, mieszczącą się w ramach modelu odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za działania i zaniechania funkcjonariuszy publicznych, wiążą się daleko idące wymagania w zakresie zachowania standardów opieki nad dziećmi. Po prowadzonej w przeszłości polemice na temat koncepcji nadzoru, jaki rodzice i inni opiekunowie (również profesjonalni) powinny sprawować nad małoletnim podopiecznym, osiągnięty został względny konsensus na rzecz stosowania jego rozszerzonej wersji (tzw. szeroka koncepcja nadzoru). Współcześnie, przy okazji nagłych zdarzeń z udziałem ucznia, przyjmuje się jako zasadę nadzór połączony z elementami wychowawczego oddziaływania, a dodatkowo zgodny z uniwersalnymi regułami zachowania wychowawców, odnoszącymi się do ogólnych zasad współżycia społecznego oraz zdrowego rozsądku³⁹.

Kolejny wniosek dotyczy katalogu czynników, od których wystąpienia, skali lub stopnia uzależnia się zakres obowiązku nadzoru nad podopiecznymi. Zakres ten ma kluczowe znaczenie w procesie ustalania podstawowej przesłanki odpowiedzialności, jaką jest nienależyte sprawowanie nadzoru, czyli takie, w trakcie którego zobowiązany do nadzoru nie dołożył wymaganej w danych okolicznościach staranności, co determinuje jego odpowiedzialność na gruncie przepisów prawa cywilnego. Odnoszące się do tego zagadnienia judykatura i doktryna dostarczają licznych wskazówek interpretacyjnych. Dotyczą one w szczególności: wieku osoby nadzorowanej; stopnia jej rozwoju; jej osobowości; sytuacji, w której

---

³⁸ A. Szpunar, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa za funkcjonariuszy*, Warszawa 1985; idem, *Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru*, „Państwo i Prawo” 1965, z. 11; idem, *Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru*, Warszawa 1978; J. Winiarz, *Odpowiedzialność cywilna z tytułu nadzoru nad dzieckiem*, Warszawa 1973.

³⁹ Por. wyrok SN z dnia 2 lutego 2011 r., II CSK 392/11, Legalis nr 422570. Zob. też wnioski formułowane przez R. Szczepaniaka w: R. Szczepaniak, op.cit., s. 502–503.

nadzór jest sprawowany; rodzaju zagrożeń; rodzaju stosunków łączących opiekuna z osobą nadzorowaną. Bezspornie podkreśla się przy tym, że zakres i treść obowiązku nadzoru są wyznaczone przez konkretne okoliczności, w jakich nadzór ma być wykonywany, i enumeratywne wyliczenie składających się nań pożądanych zachowań nie jest możliwe w oderwaniu od rozpoznawanego przypadku⁴⁰. W konsekwencji oznacza to, że to na ich podstawie należy skonstruować pewien wzorzec staranności, a następnie porównać ów wzorzec z zachowaniem osoby zobowiązanej do nadzoru. Porównanie takie ma na celu ustalenie, czy osobie zobowiązanej do nadzoru można postawić zarzut niestarannego jego sprawowania⁴¹.

Powyższa prawidłowość stanowi podstawę do formułowania oceny jakości nadzoru sprawowanego w warunkach oświatowych. Konieczna jest daleko idąca specyfikacja związana z ustaleniem nie tylko podstaw formalnych, ale również sytuacji edukacyjnej ucznia (np. czy jest to dziecko mające szczególne potrzeby edukacyjne, jeśli tak, to jakie i w jakim nasileniu oraz jak to powinno wpływać na opiekę roztaczaną nad nim przez placówkę), warunków faktycznych wynikających z organizacji pracy placówki (nad iloma uczniami, w jakim miejscu i czasie nauczyciel sprawował nadzór, czy miał wsparcie innych pracowników/innych osób, np. rodziców, czy grupa była jednorodna, czy też zróżnicowana pod względem potrzeb) czy kultywowanej w danym środowisku praktyki pedagogicznej. Co do wpływu tego ostatniego czynnika wskazana jest jednak daleko idąca ostrożność, ponieważ przyjęty i aprobowany zwyczaj nie musi stanowić miarodajnego odniesienia do konstruowania pożądanych standardów, a co za tym idzie – być źródłem prawidłowych zachowań. Wręcz przeciwnie – w danym kręgu społeczno-zawodowym może on legitymizować postawy niepożądane z punktu widzenia dobra dziecka⁴².

---

⁴⁰ W. Borysiak, op.cit., art. 355, Nb 31; M. Gutowski, w: *Kodeks cywilny*, t. 2: *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Legalis, art. 355, Nb 24.

⁴¹ M. Gutowski, op.cit., Nb 6.

⁴² Na innego rodzaju wątpliwości w zakresie uwzględniania zwyczajów panujących w danej grupie wskazuje P. Machnikowski, podnosząc, że zwyczaje są znane jedynie tej grupie i nie wpływają na wymagania powszechnie stawiane jej członkom. Zob. P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny*, Nb 9.

3.3.2. Standard należytej staranności na gruncie prawa administracyjnego ustrojowego

Specyfika powierzonych nauczycielom zadań publicznych oraz wynikające stąd wymagania w zakresie standardów zawodowych i etycznych czynią problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej zagadnieniem kluczowym dla ustalania obowiązujących w tym środowisku wzorców zachowań. Mechanizm dyscyplinowania i kontroli został ujęty w tryby postępowania dyscyplinarnego o mieszanym, publiczno-pracowniczym charakterze, co przesądza o międzygałęziowym – wykraczającym poza stosunki cywilno- i administracyjnoprawne – jego usytuowaniu⁴³.

W przypadku nauczycieli popełnienie przewinienia dyscyplinarnego następuje w dwóch przypadkach: uchybienia godności zawodu nauczyciela oraz niedopełnienia obowiązków, w szczególności tych związanych z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą (art. 6 w zw. z art. 75 ust. 1 Karty nauczyciela)⁴⁴. Przesłanka druga obejmuje m.in. obowiązki związane z opieką nad uczniami. Należy je odnieść do sytuacji wskazujących na niestaranność, brak profesjonalizmu, lekceważący stosunek do kwestii bezpieczeństwa, bagatelizowanie zagrożeń czy traktowanie uczniów jako w pełni dojrzałych, przewidujących negatywne konsekwencje swoich i cudzych zachowań oraz odpowiedzialnych na zasadach porównywalnych z tymi, jakie dotyczą osób dorosłych.

Konstrukcja postępowania dyscyplinarnego w wielu punktach przypomina postępowanie karne. W przypadku działalności nauczycielskich komisji zwraca uwagę gwarancja autonomii (art. 85a Karty nauczyciela), represyjny katalog środków dyscyplinarnych oraz kategoria winy będącej przesłanką odpowiedzialności. Jak słusznie zauważa się w literaturze, przepisy Karty nauczyciela (art. 85c ust. 3) wyrażają zasadę *in dubio pro reo* w odmianie po-

---

⁴³ K. Lisowski, *Karta nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis, art. 75, Nb 2; idem, *Rozdział 10: Odpowiedzialność dyscyplinarna*, w: *Karta nauczyciela. Komentarz*, red. K. Lisowski, K. Stradomski, Warszawa 2018, s. 469.

⁴⁴ Zob. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska, w: *Karta nauczyciela. Komentarz*, red. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska, Warszawa 2014, Lex, art. 75.

zytywnej (analogicznie art. 5 § 2 k.p.k.). Oznacza ona, że wszelkie niedające się usunąć wątpliwości występujące w trakcie postępowania dyscyplinarnego należy rozstrzygać na korzyść obwinionego⁴⁵. Powyższy wniosek pozwala skonkludować, że przesłanka zawinienia wymaga interpretacji z uwzględnieniem dorobku prawa karnego, z którego powinni korzystać członkowie komisji dyscyplinarnych.

Przy okazji tych ustaleń nie sposób pominąć uwagi o odmienności i różnorodności koncepcji winy funkcjonujących na gruncie cywilistyki, z której kategoria należytej staranności się przecież wywodzi. Wina nie jest w prawie cywilnym jednolicie ujęta, co wynika z funkcjonujących w tym obszarze dwóch teorii winy (obiektywnej i subiektywnej)⁴⁶. W doktrynie łączone są obydwie koncepcje (teoria subiektywno-obiektywna)⁴⁷, wychodzi się bowiem z założenia, że ustalenie winy wymaga zaistnienia dwóch elementów: bezprawności działania lub zaniechania sprawcy szkody oraz subiektywnych jego przeżyć i relacji do prezentowanego zachowania, co sprowadza się do oceny czynu z punktu widzenia powinności i możliwości przewidywania szkody lub przeciwdziałania jej wystąpieniu. Na tej podstawie wyodrębniane są cztery czynniki, od których wystąpienia jest uzależnione zaistnienie przesłanki winy: bezprawność działania sprawcy; zły zamiar; stan poczytalności sprawcy; ukończenie przez niego 13. roku życia⁴⁸

Należy jednak nadmienić, że widoczna jest tendencja do obiektywizacji standardów zachowania i abstrahowania od przeżyć psychicznych sprawcy, co jest postulatem normatywnego ujęcia winy. Zobiektywizowanie należytej staranności z pewnością ułatwia przeprowadzenie dowodu winy. Temu zabiegowi służą, tworzone przez różne środowiska (zwłaszcza te, które cechuje duża odpowiedzialność i związane z nią ryzyko prowadzenia działalności

---

⁴⁵ M. Szymańska, w: *Karta nauczyciela. Komentarz*, wyd. 10, red. A. Barański, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, M. Szymańska, Warszawa 2018, Lex, art. 85(c).

⁴⁶ B. Giertych, *Wina w prawie administracyjnym*, Warszawa 2020, Legalis.

⁴⁷ Ibidem. Zob. też: E. Gniewek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013.

⁴⁸ B. Giertych, *Wina*.

lub wykonywania zawodu), kodeksy etyki, na których podstawie konstruowane są wzorce pożądanych w danej dziedzinie zachowań. Naruszenie zawartych w tych kodeksach zasad etycznych może prowadzić do przypisania odpowiedzialności cywilnej i nałożenia na sprawcę obowiązku naprawienia szkody⁴⁹.

W tym kierunku idą również interpretacje przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej osób zobowiązanych do nadzoru (m.in. na gruncie ogólnego art. 415 k.c., ale przede wszystkim art. 427 czy art. 430 k.c.). Bezprawność ustalana jest więc z uwzględnieniem specyfikacji wzorca należytej staranności dokonywanej z wykorzystaniem zasad etyki zawodowej i deontologii. W przypadku nauczycielskiej profesji rzecz jest o tyle problematyczna, że środowisko to, pomimo deklarowanych u progu XXI w. wysiłków opracowania przez największe krajowe związki zawodowe nauczycieli kodeksu etycznego, ostatecznie nie ustaliło wspólnego stanowiska⁵⁰, co sprawia, że przy odtwarzaniu wzorca postępowania konieczne jest oparcie się na zasadach funkcjonujących na gruncie pragmatyki zawodowej i dorobku pedeutologów. Parafrazując wypowiedź cywilisty: „trzeba się zastanowić, jak w takiej samej sytuacji zachowałby się dobry ojciec, takiż wychowawca lub nauczyciel”⁵¹. Dowiedzenie istnienia winy po stronie nauczyciela polega więc na wykazaniu niesprostania specyficznemu modelowi właściwego postępowania.

W kontekście tych rozważań pojawia się jednak wątpliwość związana z pojawieniem się szeregu konkretnych okoliczności danego wypadku, które mogą mieć mniejszy bądź większy wpływ na zachowanie sprawcy i możliwości zachowania przezeń należytej staranności w celu zapobieżenia wyrządzeniu szkody. Składają się one na element subiektywny winy, a ich uwzględnienie jest konieczne z punktu widzenia funkcji sprawiedliwościowej i prewencyjnej odpowiedzialności odszkodowawczej⁵². Z tego powodu wydaje się,

---

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ A. Malitowska, *Etyka zawodowa. Kompetencje etyczne nauczycieli*, „Principia” 2013, nr 57–58, s. 78.

⁵¹ J. Winiarz, op.cit., s. 54–55.

⁵² Jak słusznie podkreśla się w doktrynie, „odrzućcie elementu subiek-

że analizując problem należytej staranności, nie można abstrahować ani od zewnętrznych, ani też od osobistych uwarunkowań jej dołożenia⁵³. Wykroczenie przeciw modelowi staranności – czyli niezrealizowanie obiektywnego wskaźnika – nie uzasadnia jeszcze samo przez się możliwości postawienia sprawy zarzutu⁵⁴.

Powyższe uwagi dotyczą nie tylko odpowiedzialności za szkody wyrządzone osobiście, ale też za szkody związane z winą w nadzorze lub wyborze. W tego typu uwarunkowaniach reprezentatywne jest stanowisko doktryny, odnoszące winę osób zobowiązanych do nadzoru do niezachowania należytej staranności. Konieczna jest tu konfrontacja wzorów z faktycznymi okolicznościami (np. dotyczącymi obciążenia nauczyciela nadmierną liczbą zadań czy powierzenia nauczycielskiej opiece nadmiernej liczby uczniów) i właściwościami osób nadzorujących nadzorowanych, co pozwala rozstrzygnąć wątpliwość, czy niedołożenie należytej staranności przy nadzorze, obiektywnie stwierdzone, było, również subiektywnie, zawinione⁵⁵. Uwzględnienie obydwu pierwiastków – obiektywnego i subiektywnego – bardziej odpowiada specyfice stosunków oświatowych i realnych uwarunkowań pracy nauczyciela. Może również uzasadniać aplikowanie wzorca mającego cywilistyczne korzenie w sprawach o karnym bądź dyscyplinarnym charakterze. Należy w tej materii zachować jednak daleko idącą ostrożność, nierzadko bowiem w szkole zdarzają się wypadki, których przyczyną nie był źle sprawowany nadzór, lecz organizacyjny bałagan i niedopatrzania, co z kolei – na gruncie przepisów administracyjnych – podmiotem odpowiedzialnym czyni podmiot zarządzający placówką, czyli dyrektora⁵⁶.

---

tywnego prowadziłyby do odebrania winie tego, co jest w niej najistotniejsze, bez czego wina przestaje być winą”. Zob. M. Sośniak, op.cit., s. 199.

⁵³ Ibidem, s. 198.

⁵⁴ Ibidem, s. 199. Podobnie SN w uchwale z dnia 15 lutego 1971 r., III CZP 33/70, *Legalis* nr 15192.

⁵⁵ M. Sośniak, op.cit., s. 199–200.

⁵⁶ W. Borysiak, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018, *Legalis*, art. 427, Nb 68–69. W nowszych orzeczeniach aspekty organizacyjno-porządkowe podnoszone były m.in. w: wyroku SA w Szczecinie z dnia 5 września 2013 r., I ACa 378/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl (dostęp: 11.04.2022 r.); wyroku SA w Poznaniu z dnia 29 maja 2018 r., I ACa 1269/17, <http://orzeczenia.poznan.sa.gov.pl> (dostęp: 11.04.2022 r.).

4. Zakończenie

Przeprowadzona w tekście analiza wskazuje na krystalizowanie się na przestrzeni lat standardu opieki, jakiemu w spójnym zamyśle ustawodawcy, przedstawiciele nauki oraz organów orzekających powinno sprostać polskie szkolnictwo i jego przedstawiciele. Korresponduje on z koncepcją szerokiego nadzoru, która, mając swoją pierwotną aplikację w stosunkach rodzinnoprawnych, znalazła zastosowanie również w relacjach między dzieckiem a podmiotami zastępującymi rodziców. Jakkolwiek na obecnym etapie rozwoju nauczycielskiej pragmatyki zawodowej pojawia się problem z odtworzeniem zamkniętego katalogu mierników wykorzystywanych do konstrukcji wzorca należytej staranności (pytanie, czy zabieg ten jest w ogóle możliwy), to jednak wszystkie one mają uniwersalny wymiar i mogą mieć zastosowanie w procesie dokonywania oceny stopnia wywiązywania się przez nauczyciela z opiekuńczych i nadzorczych obowiązków i rozstrzygania o spełnieniu przesłanek danego rodzaju odpowiedzialności prawnej.

STRESZCZENIE

Wzorzec należytej staranności w zawodzie nauczyciela

W artykule przedmiotem badań uczyniono cywilnoprawny wzorzec należytej staranności, dokonując jego wykładni z perspektywy nauczycielskiej pragmatyki, precyzując kryteria służące ustaleniu stopnia zachowania staranności, a ponadto zaprezentowano sposób implikacji ogólnych ustaleń w procesie dokonywania oceny pracy opiekuńczej nauczycieli. Badania były realizowane z wykorzystaniem metody dogmatycznoprawnej, obejmującej przegląd stanowisk doktryny prawa cywilnego i oświatowego oraz wykładnię obowiązujących przepisów prawa z uwzględnieniem sądowego orzecznictwa.

Słowa kluczowe: należyta staranność; obowiązki nauczycieli; odpowiedzialność cywilna; opieka nad uczniem

SUMMARY

Standard of diligence in the teaching profession

The aim of this paper is to reconstruct of a civil law model (standard of diligence) related to the perspective of teacher pragmatics and setting criteria for determining the degree of teacher diligence. In addition, the research includes presentation of implying of general findings in the process of assessing teachers' care work and supervision. The research was carried out using the dogmatic-law method, including the analysis of civil and administration legal doctrine, the interpretation of applicable regulations and jurisprudence.

Keywords: standard of diligence; teacher duties; civil liability; care of students

BIBLIOGRAFIA

- Banaszczyk Z., Granecki P., *O istocie należytej staranności*, „Palestra” 2002, nr 7–8.
- Borysiak W., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, Legalis.
- Giertych B., *Wina w prawie administracyjnym*, Warszawa 2020, Legalis.
- Gutowski M., w: *Kodeks cywilny*, t. 2. Art. 353-626, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, Legalis.
- Homplewicz J., *Polskie prawo szkolne. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984.
- Jakubowski J., Zając-Rzosińska M., w: *Karta nauczyciela. Komentarz*, red. J. Jakubowski, M. Zając-Rzosińska, Warszawa 2014, Lex.
- Kozieł G., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020, Legalis.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wina jako podstawa odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1969, nr 2.
- Lisowski K., *Karta nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis.
- Lisowski K., Stradomski K., *Karta nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Machnikowski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis.

- Machnikowski P., Śmieja S., w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014, Legalis.
- Malitowska A., *Etyka zawodowa. Kompetencje etyczne nauczycieli*, „Principia” 2013, nr 57–58.
- Michalak J.M., *Profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, w: *Etyka i profesjonalizm w zawodzie nauczyciela*, red. J.M. Michalak, Łódź 2010.
- Olejniczak A., w: *Kodeks cywilny*, t. 3: *Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014.
- Safjan M., w: *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, Legalis.
- Sośniak M., *Należyta staranność*, Katowice 1980.
- Szymańska M., w: *Karta nauczyciela. Komentarz*, wyd. 10, red. A. Barański, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, M. Szymańska, Warszawa 2018, Lex.